CUMHURİYET HÜKÜMETLERİ

Muzaffer SENCER *

GİRİŞ

Anayasalarımıza göre ulus egemenliğini kullanan organlardan biri olan yürütme, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşmuştur. 1982'den önceki Anayasalarda bir görev sayılan yürütme, son Anayasada görev olduğu kadar, yetki olarak nitelenmiştir. Gerçi yine son Anayasada Cumhurbaşkanı —Başkanlık sisteminin izlerini taşıyan— yetkilerle donatılmıştır. Ancak yine de Cumhuriyet geleneğimiz uyarınca yürütme içinde Bakanlar Kurulu yada hükümet kanadı, görev ve yetkileriyle ağır basan organdır.

Bakanlar Kurulu, Başbakan ve Bakanlardan kuruludur. Başbakan, Cumkurbaşkanınca TBMM üyeleri arasından atanır. Bakanlarsa, TBMM üyeleri yada milletvekili seçilme yeterliğine sahip olanlar arasından Başbakanca seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanır. Gerektiğinde Başbakanın önerisi üzerine Cumhurbaşkanınca Bakanların görevlerine son verilebilir.

Bakanlar Kurulu'nun listesi güvenoyu için TBMM'ne sunulur. Programı, kuruluşundan engeç bir hafta içinde TBMM'nde okunduktan sonra güvenoyuna başvurulur.

Başbakan gerekli gördüğünde, Bakanlar Kurulu'nda görüştükten sonra TBMM'nden güven isteyebilir. Güven istemi ancak üye tam sayısının salt çoğunluğuyla reddedilebilir.

TBMM'nin hükümeti denetleme yollarından biri olan gensoru sonucunda da güvenoyuna başvurulabilir. Gensoru önergesi, bir siyasal parti grubu adına yada en az yirmi milletvekilinin imzasıyla verilir. Gensorunun gündeme alınması kararıyla günü belirlenen gensoru görüşmeleri sırasında, üyelerin yada grupların verecekleri güvensizlik önergeleri yada Bakanlar Kurulu'nun güven isteği oylanır. Bakanlar Kurulu'nun yada bir Bakanın düşürülebilmesi, üye tam sayısının salt çoğunluğuyla olur.

Bakanlar Kurulu'nun göreve başlarken güvenoyu alamaması ve gensoru sonucu yada görev sırasında güvensizlik oyuyla düşürülmesi durumlarında,

* Dr., TODAİE Öğretim Üyesi.

kırkbeş gün içinde yeni Bakanlar Kurulu kurulamadığı yada kurulup da güvenoyu alamadığında Cumhurbaşkanı, TBMM Başkanına danışarak seçimlerin yenilenmesine karar verebilir.

Başbakanın güvensizlik oyuyla düşürülmeden çekilmesi üzerine kırkbeş gün içinde yada yeni seçilen TBMM'nde Başkanlık Divanı seçiminden sonra yine kırkbeş gün içinde Bakanlar Kurulu'nun kurulmaması durumlarında da Cumhurbaşkanı TBMM Başkanına danışarak seçimlerin yenilenmesine karar verebilir.

Yenilenme kararı Resmi Gazetede yayınlanarak seçime gidilir.

TBMM genel seçimlerinden önce Adalet, İçişleri ve Ulaştırma Bakanları çekilir. Bu Bakanlıklara TBMM içinden yada dışından bağımsızlar Başbakanca atanır.

TBMM seçimlerinin Cumhurbaşkanınca yenilenmesine karar verildiğinde, Bakanlar Kurulu çekilir ve Cumhurbaşkanı geçici Bakanlar Kurulu'nu kurmak üzere bir Başbakan atar.

Geçici Bakanlar Kurulu'na, Adalet, İçişleri ve Ulaştırma Bakanları TBMM içindeki yada dışındaki bağımsızlardan olmak üzere siyasal parti gruplarından oranlarına göre üye alınır. Önerilen Bakanlığı kabul etmeyen yada sonradan çekilen partililer yerine TBMM içinden yada dışından bağımsızlar atanır.

Yenilenme kararının ilanından başlayarak beş gün içinde kurulan Geçici Bakanlar Kurulu için güvenoyuna başvurulmaz. Bu Bakanlar Kurulu, seçim süresince ve yeni Meclis toplanıncaya kadar görev yapar.

Başbakan, Bakanlar Kurulu'nun başkanıdır. Bu sıfatla, Bakanlıklar arasında işbirliğini sağlamak ve hükümetin genel politikasının yürütülmesini gözetmekle görevlidir. Bakanlar Kurulu, bu politikanın yürütülmesinden birlikte sorumludur. Her Bakan, Başbakana karşı sorumlu olduğu gibi, ayrıca kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden de sorumludur.

Başbakan, Bakanların görevlerini Anayasa ve yasalara uygun olarak yerine getirmelerini gözetmek ve düzeltici önlemleri almakla yükümlüdür.

TBMM kararıyla Yüce Divana verilen bir Bakan Bakanlıktan düşer. Başbakanın Yüce Divana verilmesi durumundaysa hükümet çekilmiş sayılır.

Bakanlıkların kurulmasına gelince, 1982'den önceki Anayasalarımız, bu konuda esnek ve hoşgörülü bir tutum izleyerek, siyasal gerekimlere göre Bakanlar Kurulu bileşiminin önemli değişiklikler göstermesine olanak tanımıştır. Siyasal denge hesapları içinde sık sık Bakanlık kurulup kaldırılmasına neden olan bu durum, 1982 Anayasası'nda kurallayıcı bir hükümle önlenmek istenmiştir. Buna göre, Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri, yetkileri ve örgütünün yasayla düzenlenmesi öngörülmüştür. Böylelikle, Bakanlıkların kurulup kaldırılması gibi, işleyiş ve örgütlenmesi denetim altına alınarak hükümetlere kararlı bir yapı kazandırılmak istenmiştir.

HÜKÜMET ÜYELERİNİN SIRA DÜZENİ

Başbakan ve çeşitli Bakanlardan oluşan Bakanlar Kurulu, ilkece eşitlikçi bir yapıdadır. Başka bir deyişle, Başbakan dahil, Bakanlar Kurulu üyeleri arasında hiyerarşik bir ilişki yoktur. Gerçi Anayasamız, Bakanları, «Bakanlar Kurulunun Başkanı» olan Başbakana karşı sorumlu tutmuş ve «yürütmenin başı»na Bakanların çalışmalarını gözetme görev ve yetkisi vererek görece ayrı bir konum tanımıştır. Ancak, uygulamada Başbakan, Bakanlar karşısındaki yeriyle bir üst konumunda değildir.

Yine, Hükümet kişiliği bulunan Bakanlar Kurulu'nun Bakanlar yada Bakanlıklar üzerinde hiyerarşik bir yetkisi bulunmadığı gibi, Bakanlar arasında da ast-üst ilişkisi yada hiyerarşik bir sıra düzeni yoktur.

Bununla birlikte, Hükümeti oluşturan Bakanlar, Cumhuriyet hükümetleri tarihinde yedinci Hükümetle (1931) birlikte beliren bir sıra düzeni içine sokulmuş ve Bakanlar Kurulu listesi bu düzene göre sunulmaya başlamıştır.

Bu sıra düzeni içinde ilk altı Bakanlığın yeri, bir daha değişmemek üzere ön sırayı almıştır. Bunlar, 1920'den başlayarak her Bakanlar Kurulu'nda yer alan klasik yada bürokratik işlevleri üstlenmiş olan Bakanlıklardır. Adıgeçen Bakanlıklar Başbakan, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılarıyla Devlet Bakanlarını izlemek üzere sırasıyla, Adalet, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri, Maliye ve Milli Eğitim Bakanlıkları'dır. Bakanlar Kurulu listesinde genel yönetim hizmetlerini yürüten Bakanlıkları, yine aşağı yukarı değişmez bir sıra düzeni içinde teknik Bakanlıklar izlemiştir. Bu Bakanlıkların ilk kümesi, görece önce kurulan ve kimi dönemsel değişikliklere karşın günümüze kadar yerini ve sırasını koruyan Bayındırlık, Ekonomi ve/yada Ticaret,[1] Sağlık ve Sosyal Yardım, Gümrük ve Tekel, Tarım (yada Gıda, Tarım ve Hayvancılık), Ulaştırma Bakanlıklarından oluşmuştur.

İlk iki kümenin belirlediği sıra düzeni, zaman içinde kurulan —kimi kaldırılıp yeniden oluşturulan— çoğu teknik nitelikli Bakanlıkların eklenmesiyle son biçimini almıştır. İlkece daha önce kurulan Bakanlıklar sonrakilere öncelik almakla birlikte, Bakanlar Kurulu listesinin son sıralarında kimi yer değişiklikleri olmuştur.

Buna göre, daha sonra kurularak Bakanlar Kurulu'na katılan ve üçüncü kümeyi oluşturan Bakanlıkların Bakanlar Kurulu listesinde çoğunlukla aldıkları yere göre sıra düzeni şöyle belirlenmiştir: Çalışma, (İşletmeler), Sanayi (yada Sanayi ve Teknoloji), Enerji ve Tabii Kaynaklar, Turizm ve Tanıtma, İmar ve İskan, Köyişleri (yada Köyişleri ve Kooperatifler), Orman, Gençlik ve Spor, Sosyal Güvenlik ve Kültür Bakanlıkları.[2]

1983'de kurulan kırkbeşinci yada son Hükümette, yeni bir örgütlenmeye gidilerek kimi Bakanlıkların birleştirilmesiyle oluşturulan yeni sıra düzeni şöyledir.[3]

---

1 Ticaret Bakanlığı Ekonomi Bakanlığının yanısıra ayrı bir Bakanlık olarak Kurula alındığında listenin sonlarında yer almıştır.

2 Kültür Bakanlığı, üç hükümette Sosyal Güvenlik Bakanlığından önce yer almıştır.

3 27.9.1984 tarih ve 3046 sayılı yasaya ekli cetvelde saptanan sıra düzenidir.

1. Adalet Bakanlığı,
2. Milli Savunma Bakanlığı,
3. İçişleri Bakanlığı,
4. Dışişleri Bakanlığı,
5. Maliye ve Gümrük Bakanlığı,
6. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı,
7. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı,
8. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı,
9. Ulaştırma Bakanlığı,
10. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı,
11. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,
12. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı,
13. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı,
14. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

HÜKÜMETLERİN BİLEŞİMİ

Cumhuriyet hükümetlerini önceleyen Büyük Millet Meclisi döneminde ilk «İcra Vekilleri Heyeti», 2.5.1920 tarihli «Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun»la oluşturulmuştur. Bu yasanın 1. maddesine göre «İcra Vekilleri Heyeti», «Şeriye ve Evkaf, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye, İktisat (Ticaret, Sanayi, Ziraat, Orman), Maarif, Adliye ve Mezahip, Maliye ve Rüsumat, Müdafaai Milliye, Hariciye ve Erkanı Harbiyei Umumiye işlerini görmek üzere... onbir zattan mürekkep»tir.[4] Bu dönemde (1920 - 1923), adıgeçen Bakanlardan oluşan 5 hükümet kurulmuş, ancak beşinci Hükümette, Kurtuluş Savaşı sonrasının ivedi sorunlarına eğilmek üzere «İmar, İskan ve Mübadele Vekili»ne yer verilmiştir. (Bkz. Ek Çizelge — 2)

Osmanlı «Vekiller Heyeti»nin bileşimini kimi değişikliklerle koruyan bu hükümet kuruluşundaki başlıca işlevler, din işleri dışında Cumhuriyet hükümetlerinin çekirdeğini oluşturmuştur.

1923 - 1983 yılları arasındaki 60 yılda oluşturulan 45 Bakanlar Kurulu'nun bileşimine bakıldığında, dönemlere ve hükümetlere göre Bakan sayıları bakımından olduğu kadar Kurulu oluşturan Bakanlıklar bakımından da önemli ayrımlar gösterdiği anlaşılmaktadır.

1923 - 1946 Dönemi

«Başvekil» dahil geleneksel işlevleri temsil eden üyelerle göreve başlayan ilk Cumhuriyet Hükümetinin bileşimi ikinci Hükümetle önemli bir yapısal değişmeye uğramıştır. İlk Heyeti Vekile'de yer alan ve 3 Mart 1924 tarihinde kaldırılan Şeriye ve Evkaf Vekaleti'yle[5] Müdafaai Milliye kapsamına alınan Erkanı Harbiyei Umumiye Vekaleti ikinci kabinede yer almazken, yine ilk Kuruldaki İktisat Vekaleti yerini «Ziraat» ve «Ticaret» Vekaletle-

4 Bugünkü Bakanlıkların kuruluş tarih ve düzenlemeleri için bkz. Çizelge Ek — 1.
5 429 Nolu «Şeriye ve Erkanı Harbiyei Umumiye Vekaletlerinin İlgasına Dair Kanun».

rine bırakmıştır.[6] Böylelikle, ikinci Bakanlar Kurulu'yla Hükümet, Cumhuriyetin temel niteliklerinden biri olan laiklik ilkesi uyarınca örgütlenirken, ekonomi ilkece geleneksel kesimleri olan tarım ve ticaret düzeyinde yönetilmek istenmiştir.

Üçüncü «Vekiller Heyeti», genelde ikinci Hükümetle kazandığı kimliği sürdürürken altıncı Hükümete kadar varlığını koruyacak olan «Bahriye (Denizcilik) Vekaleti»ne yer vermiştir.

Beşinci Vekiller Heyeti, Ziraat ve Ticaret Vekilliklerini korurken sonraki 18 hükümette yer alacak olan İktisat Vekaleti'ni yeniden bileşimine almıştır. Ancak altıncı Kabineden başlayarak onikinci Hükümete kadar Ticaret Vekaleti, işlevi İktisat Vekaleti'nce üstlenildiği için Bakanlar Kurulu'ndan çıkarılmıştır.

Yedinci Hükümet, Türkiye'nin 1929'da gümrük bağımsızlığını sağlamasına bağlı olarak gümrük ve tekel işlerini Bakanlık düzeyinde merkezi bir yönetime bağlamak gereğini duyarak «Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti»ni kapsamına almıştır.

Onikinci Vekiller Heyeti'ne değin sayıca ve bileşimce kararlılık kazanmış olan Bakanlar Kurulu, bu hükümetle birlikte yapısına yeni öğeler katmaya başlamıştır. Onikinci kabineyle Ticaret Vekaleti'ne yeniden yer verilirken, ilk kez giderek önemi artan iletişim ve ulaştırma hizmetlerini bakanlık düzeyinde yönetmek üzere daha sonra Münakalat (Ulaştırma) adını alacak olan «Muhabere ve Münakale Vekaleti» oluşturulmuş, ondördüncü Hükümette Türkiye'nin giderek gündemine gelen iş ve işçi sorunlarına eğilmek üzere ilk kez «Çalışma Vekaleti»ne yer verilmiştir. (Bkz. Ek Çizelge — 3)

1946 - 1960 Dönemi

1946 - 1950 tarihleri arasındaki hükümetler yapıca öncekilere benzemekle birlikte, onbeşinci Hükümetten başlayarak Bakanlıkların adları Türkçeleşerek bugünkü biçimlerini kazanırken, ilk kez Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığıyla Devlet Bakanlıkları oluşturularak kabinede yer almaya başlamıştır.[7] Bu gelişmede doğrudan Başbakanlığa bağlı işlevlerin giderek çeşitlenip ağırlaşması ve Başbakanın bu işlevlerden kimilerini yardımcılarıyla yada Bakanlığı bulunmayan Bakanlarla paylaşmak gereği duyması önemli bir rol oynamıştır.

Bu dönemde, klasik hizmet Bakanlıklarında bir değişiklik olmazken, dönemin son (onsekizinci) Hükümetinde Ekonomi Bakanlığıyla Ticaret Bakanlığı birleştirilmiş ve ekonomideki etkinlikleri giderek artan endüstri işletmelerinin hizmet gereksinmelerini karşılamak üzere sonraki dört hükümette de varlığını koruyacak olan «İşletmeler Bakanlığı» kurulmuştur (1949).

---

6 2.5.1920 tarih ve 3 sayılı «İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun»la «İktisat Vekaleti», «ticaret, sanayi, ziraat ve orman» işlerini görmek üzere kurulmuştur.

7 13.9.1946 tarih ve 4951 sayılı «Bakanlıklar Kuruluşu Hakkında Kanun»a göre, «Bunlara (Bakanlıklara) tayin edilecek Bakanlardan ayrı olarak Devlet Bakanları da tayin edilebilir. Devlet Bakanlarından bir veya bir kaçına Başbakan Yardımcısı görevi verilebilir».

1950'deki iktidar değişikliğinden sonra 1960'a kadar kurulan 5 hükümet döneminde ilkece 1950 öncesi hükümetlerin yapısı korunmakla birlikte, yirminci Hükümetle birlikte çeşitli amaçlarla Devlet Bakanlarının ve giderek Başbakan Yardımcılarının sayısı artırılmaya başlamış, bu arada yirmibirinci Hükümet döneminde başka konularda olduğu gibi, Bakanlıkların adlarında yeniden eskiye dönülmüştür. Bu dönemde Bakanlar Kurulu'nun bileşimindeki önemli değişiklik, dönemin son Hükümeti olan yirmiüçüncü Hükümetle (1957) birlikte gözlenen anlamlı bir gelişme olarak, İktisat Vekaleti'yle İşletmeler Vekaleti'nin kaldırılıp Kurula dört yeni Bakanlığın eklenmesidir. Bu Bakanlıklar, İşletmeler Vekaleti'yle İktisat Vekaleti'nin yerini alan «Sanayi» Bakanlığıyla «İmar ve İskan», «Basın-Yayın ve Turizm» Bakanlıkları ve bu Hükümete özgü kalan «Koordinasyon Bakanlığı»dır. Bu Bakanlıkların kuruluşunda, öteki yeni Bakanlıklarda olduğu gibi, Türkiye'nin gelişen koşulları önemli bir rol oynamıştır.

1930'lardan başlayarak devlet eliyle kurulan ve ciddi gelişmeler gösteren endüstri, 1950'den sonraki özel girişimci ekonomi politikasıyla özel kesimde de atılımlar yaparken, bu alandaki politika ve hizmetlerin bir Bakanlık eliyle yürütülmesini gerektirmiş, yine 1950'den başlayarak hız kazanan nüfus artışı ve kentleşmeye bağlı olarak yoğunluğu artan yerleşme ve konut sorunu, İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulmasında başlıca neden olmuştur. Bu arada, giderek etkinlik kazanan yığın iletişimi ve kültür konularını yönlendirmek ve turizm hareketine yeni açılan Türkiye'nin sığasını artırabilmek amacıyla «Basın-Yayın ve Turizm» Bakanlığına varlık kazandırılmıştır. Bu üç Bakanlık temel gereksinmelere karşılık olduğu için kalıcı olurken, Bakanlıklar arası yada üstü bir işlevi üstlenen Koordinasyon Bakanlığı yaşama şansı bulamamıştır. (Bkz. Ek Çizelge — 4)

1960 - 1971 Dönemi

1960'la başlayan yeni dönemde de giderek çeşitlenen kamu hizmetlerinin en üst düzeyde bir merkezi yönetime kavuşturulması amacıyla yeni Bakanlıklar oluşturulmuştur.

Başta hükümetten hükümete sayısı değişmekle birlikte giderek artan Devlet Bakanlıkları olmak üzere, devletin ilgi ve sorumluluk alanına giren temel hizmetler Bakanlık kuruluşlarında yansıma bulmuştur.

Yirmibeşinci Hükümetle (1961) birlikte Bakanlıklar yeniden Türkçe adlarına kavuşurken, yirmisekizinci Hükümet (1963), yapısal yeniliklere yer veren bir Kurul olmuştur. Bu Hükümette, «Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı» yerini «Turizm ve Tanıtma Bakanlığı»na bırakırken, Bakanlar Kurulu iki yeni Bakanlıkla bileşimini zenginleştirmiştir. Bunlar, tekelden ve eşgüdümlü olarak yürütülmesi gereken köy hizmetlerini yerine getirmek üzere kurulan «Köyişleri Bakanlığı»yla, giderek toplum ve ekonominin temel gereksinmesi olan enerji işlerini yönetmek ve enerji üretiminde kullanılabilecek doğal kaynakları değerlendirmek üzere oluşturulan «Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı»dır.

Bu dönemin hükümetleri otuzbirinci Hükümete kadar temel yapısını korumakla birlikte, adıgeçen Hükümetle Bakanlar Kurulu'nda iki yeni bakan-

lığa daha yer verilmiştir (1969). Bu Bakanlıklar, «Orman Bakanlığı»yla «Gençlik ve Spor Bakanlığı»dır. Türkiye'nin orman varlığının korunması ve geliştirilmesinin bir Bakanlık eliyle yürütülmesi gereği Orman Bakanlığına varlık kazandırırken, 1960'lardan başlayarak Türkiye'nin gündeminde birincil bir yer alan gençlik konularıyla spor işlerini bir Bakanlık katında örgütleyip yürütmek üzere «Gençlik ve Spor Bakanlığı» kurulmuştur. (Bkz. Ek Çizelge — 5)

1971 - 1980 Dönemi

1971 müdahalesinden sonra kurulan otuzüçüncü Hükümet, önceki hükümetin yapısını korumakla birlikte, Ticaret Bakanlığı'na —bu Hükümete özgü kalmak üzere— yer vermezken, bu kez de iki yeni Bakanlığı kapsamına almıştır. Bunlardan biri, dış ticaret işlerini üstlenmek üzere kurulan ve daha sonraki hükümetlerde yer bulamayan «Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı»yla, hükümetlerin politikasına göre Bakanlar Kurulu'nda yerini alan «Kültür Bakanlığı»dır.

Olağan hükümetlerin kurulmaya başladığı 1973 yılına kadar öteki partilerüstü hükümetler döneminde Ticaret Bakanlığı'na yeniden yer verilirken, Kültür Bakanlığı hükümet dışı bırakılmıştır.

1974 yılından başlayan ve çoğu koalisyon hükümetlerine sahne olan bu dönemde Bakanlar Kurulu sayıca artış eğilimi göstermekle birlikte, bu artış daha çok Devlet Bakanları ve Başbakan Yardımcılarının sayısında olmuş, buna karşılık hizmet Bakanlıklarının sayısında önemli bir değişiklik olmamıştır.

Sözkonusu değişiklikler otuzyedinci Hükümetle başlamış, Tarım Bakanlığı yeni işlevlerle donatılarak «Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı» adını alırken, Köyişleri Bakanlığı, aynı zamanda giderek etkinleşmesi öngörülen kooperatiflerle yakından ilgilenmek üzere «Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığı»na dönüşmüştür.

Otuzsekizinci Hükümetle Bakanlar Kurulu, 1980'e kadar aşağı yukarı temel çatısını koruyan bir yapı kazanmıştır. Bu Hükümet, Kültür Bakanlığı'na yeniden yer verdiği gibi, giderek kapsamı genişleyen ve ayrı kurumlar tarafından görülen toplumsal güvenlik hizmetlerini bir elden yürütmek üzere kurulan «Sosyal Güvenlik Bakanlığı»nı kapsamına almıştır.

Kırkbirinci Hükümetle birlikte Devlet Bakanlığı sayısındaki artış hız kazanmış ve içinde üç Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısıyla yedi Devlet Bakanı bulunan kırkikinci Hükümette Bakanlar Kurulu'nu oluşturan Bakan sayısı doruk noktasına, 34'e ulaşmıştır.

Bu Hükümet, aynı zamanda toplumsal yaşamda giderek etkinleşen yerel yönetimlere merkezde verilen hizmetleri tek bir yönetim altında toplamak üzere «Yerel Yönetim Bakanlığı»yla Türkiye'nin ekonomik süreci içinde boyutları ve sorunları büyüyen kamu ekonomik girişimlerini tekelden yönlendirmek ve eşgüdümlemek üzere «İşletmeler Bakanlığı»nı bileşimine katmıştır.

Kırküçüncü Hükümet, İşletmeler Bakanlığı'yla Yerel Yönetim Bakanlığı'nı kaldırırken, Başbakan Yardımcılıklarına da yer vermemiştir.

1980 askeri müdahalesinden sonra kurulan kırkdördüncü Hükümette yeniden iki Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı yer almakla birlikte, Devlet Bakanlarının 4'e indirilmesi ve Orman Bakanlığı'nın Tarım Bakanlığı'yla birleştirilmesi nedeniyle Kuruldaki Bakan sayısı 27'ye düşmüştür. (Bkz. Çizim — 1)

Demokratik yaşamın yeniden işlerlik kazanması üzerine 6 Kasım 1983 seçimlerinden sonra kurulan kırkbeşinci ve son Hükümetse, Bakanlık örgütlenmesinde önemli değişikliklere gitmiş ve 7 Bakanlığı öteki Bakanlıklarla birleştirerek Bakanlığı bulunan Bakanlık sayısını 14'e, Bakanlar Kurulu'nu oluşturan Bakan sayısınıysa 21'e indirmiştir. Bu yeni düzenlemede, Adalet, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri, Sağlık ve Sosyal Yardım, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlıkları korunurken, Maliye Bakanlığı Gümrük ve Tekel Bakanlığıyla birleşerek «Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı Gençlik ve Spor Bakanlığı'yla birleşerek «Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı», Bayındırlık Bakanlığı İmar ve İskan Bakanlığı'yla birleşerek «Bayındırlık ve İskân Bakanlığı» Tarım ve Orman Bakanlığı Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığı'yla birleşerek «Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı», Çalışma Bakanlığı Sosyal Güvenlik Bakanlığı'yla birleşerek «Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı», Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Ticaret Bakanlığı'yla birleşerek «Sanayi ve Ticaret Bakanlığı», Kültür Bakanlığı Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'yla birleşerek «Kültür ve Turizm Bakanlığı» adını almıştır. (Bkz. Ek Çizelge — 6)[8]

Böylelikle, ayrı Bakanlıklarca yürütülen kimi hizmetlerin tekelden yürütülerek etkinlik kazanması ve Bakanlar Kurulu'nun üye sayısı azaltılarak işlerliğe kavuşturulması amaçlanmıştır.

HÜKÜMETLERİN SİYASAL YAPISI

45 Cumhuriyet Hükümetinin siyasal yapılarına bakıldığında, aşağıdaki dağılımdan da izleneceği gibi, çoğunluğunu bir partiye dayalı hükümetlerin oluşturduğu gözlenmektedir:

Görüleceği üzere, Hükümetlerimizin 30'u yada dörtte üçü, bir parti hükümeti niteliğindedir. Bunlardan 14'ü tek parti döneminde, 4'ü 1946-1950 yılları arasındaki çok partili yaşama geçiş döneminde olmak üzere 20'si (% 44.4'ü) C.H.P. hükümetidir. Yine bir partiye dayalı olan ve 1950'den başlayarak günümüze kadar DP ve AP tarafından kurulan hükümetler, çeşitli olağanüstü dönemlerle ve koalisyon hükümetleriyle kesintiye uğramakla birlikte, % 20.0'lik bir orana ulaşmaktadır.

---

8 Cumhuriyet hükümetlerinin birleşimini oluşturan Bakanlar konusunda bkz:
İsmail Arar: **Hükümet Programları** Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968.
Başbakanlık O ve M Daire Başkanlığı, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri,** Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1978.

Partilerine Göre Hükümetler

Parti	Sayı	Oran (%)
C.H.P.	20	44.4
D.P.	5	11.1
A.P.	4	8.9
ANAP	1	2.2
Koalisyon	9	20.0
Partiler Üstü	3	6.7
Devrim H.	3	6.7
Toplam	**45**	**100.0**

Buna karşılık, 1960'dan sonra Türk siyasal yaşamına giren koalisyon hükümetlerinin oranı yine % 20.0 düzeyindedir.[9] Olağanüstü dönemlerin yada ara rejimlerin hükümet biçimi olan partilerüstü yada devrim hükümetlerinin payıysa, % 13.4'le azımsanmayacak bir orandadır.[10]

HÜKÜMETLERİN GÖREV SÜRELERİ

Türkiye'de Cumhuriyet'ten sonra oluşan hükümetlerin hizmet verme yada iktidarda kalma sürelerine bakıldığında şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır :

Hükümetlerin Görev Süreleri

Görev Süresi	Sayı	Oran (%)
6 aydan kısa	9	20.5
6 ay - 1 yıl	17	38.6
1 yıl - 2 yıl	7	15.9
2 yıl - 3 yıl	6	13.6
3 yıl - 4 yıl	5	11.4
Toplam	**44**	**100.0**

Çizelgeden izlenebileceği gibi, ülkemizde hükümetler genelde kısa ömürlüdür. Hükümetlerin ortalama görevde kalma süreleri 1 yıl 4 aydır. Bugüne kadar kurulup görevi bırakan hükümetlerden yarıdan çoğu (% 59.1'i), bir

9 Türkiye'de kurulmuş koalisyon hükümetleri 1961'den başlayarak sırasıyla 8. İnönü, 9. İnönü, 10. İnönü, Ürgüplü, Talu, 1. Ecevit, Irmak, 4. Demirel ve 5. Demirel hükümetleridir.

10 Partilerüstü sayılan hükümetler, 12 Mart'tan sonra oluşturulan 1. Erim, 2. Erim ve Melen hükümetleri, devrim hükümetleri olarak nitelenen hükümetlerse 27 Mayıs'tan sonra kurulan 1. Gürsel ve 2. Gürsel hükümetleriyle 12 Eylül döneminin hükümeti olan Ulusu hükümetidir.

yıldan daha az süre iktidarda kalabilmiştir. Bunlardan bir bölümünün yada tüm hükümetlerin beşte birinin 6 aydan kısa bir süre görevde kalabilmesi, ülkemizdeki siyasal koşulların kararlı ve sürekli yürütme organları oluşturmaya elverişli olmadığını göstermektedir. Buna karşılık üç yıla kadar hizmet verebilen hükümetler kabaca üçte birlik bir orana (% 29.5'e) yaklaşırken, yaklaşık olarak olanaklı süresini tamamlayan yada dört yıla kadar hükümet edebilen edebilen Bakanlar Kurulu, sayıca 5, oranca % 11.4 düzeyinde kalmıştır.

Ülkemizde kararlı ve uzun süreli hükümetlerin kurulamayışı çeşitli nedenlere bağlanabilir. Bunların başında, hükümet içindeki uyumsuzluk ve anlaşmazlık, siyasal koşulların kararsızlığı. Meclis çoğunluğunun desteğinden yoksun olma, koalisyona dayanma gibi nedenler gelir.

Cumhuriyet tarihimizde bugüne kadar kurulmuş ve görevi son bulmuş olan 44 hükümetin görevi bırakma nedenlerini veren aşağıdaki çizelge bu açıklamayı doğrulamaktadır.

Hükümetlerin Görevi Bırakma Nedenleri

Neden	Sayı	Oran (%)
Çekilme	23	52.3
Yenilenme	15	34.1
Göreve Başlarken yada Görev Sırasında Güvensizlik	3	6.8
Uzaklaştırılma	3	6.8
Toplam	**44**	**100.0**

Çizelgeden görüldüğü üzere, bugüne kadarki hükümetlerin kabaca yarısı (% 52.3'ü), yukarda anılan nedenlere bağlı olarak Başbakanın yada hükümetin görevden çekilmesi nedeniyle düşmüştür. Yine 34.1'i yapılan seçimler sonucu beliren yeni siyasal tabloya göre yerini yeni hükümete bırakmak üzere çekilmiştir. Buna karşılık, 3 hükümet görev sırasında yada göreve başlarken verilen güvensizlik oyuyla düşürülmüş, 3 hükümetse 1960, 1971 ve 1980 tarihlerindeki yönetim değişikliğiyle görevden uzaklaşmak zorunda kalmıştır.

Bugüne kadar görev yapmış 44 hükümet içinde koalisyon hükümetleriyle, partilerüstü ve devrim hükümetleri olarak nitelendirilen olağandışı hükümetlerin, aşağıda görüldüğü gibi, 2'si dışında 2 yıldan kısa bir süre iktidarda kalması, bu tür hükümetlerin ilkece uzun ömürlü olmadığını ortaya koymaktadır.

Görüleceği gibi, bir parti hükümeti niteliği taşımayan 15 hükümetten 11'i (% 73.3'ü) bir yıldan daha kısa bir süre görev yapabilmiş, ancak iki hükümet (4. Demirel ve Ulusu Hükümetleri) iki yılı aşkın bir süre iş başında kalabilmiştir.

Görev Sürelerine Göre Özel Hükümetler

Görev Süresi	Koalisyon H.	Partiler-üstü H.	Devrim H.	Sayı	Oran (%)
6 aydan kısa	2	1	1	4	26.6
6 ay - 1 yıl	4	2	1	7	46.7
1 yıl - 2 yıl	2	—	—	2	13.3
2 yıl - 3 yıl	1	—	—	1	6.7
3 yıl - 4 yıl	—	—	1	1	6.7
Toplam	**9**	**3**	**3**	**15**	**100.0**

Kısaca özetlemek gerekirse, ülkemizde genelde uzun süreli olmayan hükümetlerin koalisyon koşullarında yada olağandışı durumlarda daha da kısa ömürlü olduğu anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Yapılan açıklamalar temeli üzerinde Cumhuriyet hükümetlerinin yapısal özelliklerine ve gelişme eğilimlerine bakıldığında beliren tablo şöyle özetlenebilir :

Cumhuriyetin ilk altmış yıllık diliminde kurulan 45 hükümetle Bakanlar Kurulu bileşim bakımından değişmeler göstermekle birlikte, zamanla beliren temel kamu hizmet gereksinmelerine karşılık olarak kapsamına aldığı yeni öğelerle giderek kararlılık kazanmıştır.

İlk yıllarda geleneksel yada genel yönetim hizmetlerini üstlenmiş Bakanlıklardan oluşan Bakanlar Kurulu, giderek teknik hizmetlere de açılmış ve özellikle ekonomik ve toplumsal alanda birbirinden ayrılarak uzmanlaşmış işlevleri gören Bakanlıklara yer vererek genişlemiştir.

Başlangıçta hükümetin çekirdeğini, Adalet, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri, Maliye ve Milli Eğitim gibi klasik hizmet Bakanlıkları oluşturmuş, bu çekirdek çevresinde örgütlenen Bayındırlık, Ekonomi ve Ticaret, Sağlık ve Sosyal Yardım, Gümrük ve Tekel, Tarım ve Ulaştırma Bakanlıklarıyla klasik yapısını kazanmıştır. Ancak giderek hız alan ekonomik ve toplumsal gelişmelerin kamu yönetimine yansıması sonucu, sırasıyla Çalışma, Sanayi, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Turizm ve Tanıtma, İmar ve İskan, Köyişleri, Orman, Gençlik ve Spor, Sosyal Güvenlik ve Kültür Bakanlıklarını bileşimine katarak son biçimini almıştır.

Bununla birlikte, kamu hizmetlerinin bugünkü işlevsel bölünümü ve merkezi örgütlenme biçiminin günümüz Türkiyesinin tüm gereksinmelerini karşılayacak nitelikte olduğunu savunmak güçtür. Cumhuriyet döneminin ikinci yarısında ülkemizin içine girdiği hızlı değişme ve gelişme süreci içinde ortaya çıkan ve Bakanlık düzeyinde örgütlenmeyi gerektirecek boyutlara ulaşan hizmet sorun ve gereksinmeleri vardır. Alt örgütlenmeler ölçeğinde ele

alınan ve bu nedenle yeterince etkin hizmet verilmeyen bu alanlar; sözgelimi, yerel yönetimler, kamu ekonomik kuruluşları, çevre, deniz işleri ve bir çok hizmet alanını kapsayan kentçilik alanlarıdır. Bakanlıkların işlevlere yada kesimlere göre olduğu kadar, bir kaç kesimin kesiştiği hizmet alanlarına göre örgütlenmesinin yerinde olacağı durumların sayısı çoktur.

Üstelik hizmet alanları değişik Bakanlıkların birleştirilmesi, kimi bürokratik kolaylıklar sağlamakla birlikte, hizmetin ayrı bir bakanlık düzeyinde verilmesi durumunda kazanacağı etkinlik ve ağırlığı azaltıcı bir özelliktir.

Bugüne kadar kurulan Cumhuriyet hükümetlerinin siyasal yapılarına ilişkin gözlemler, bu bakımdan da belli bir eğilim içinde bulunduğunu ortaya koymaktadır :

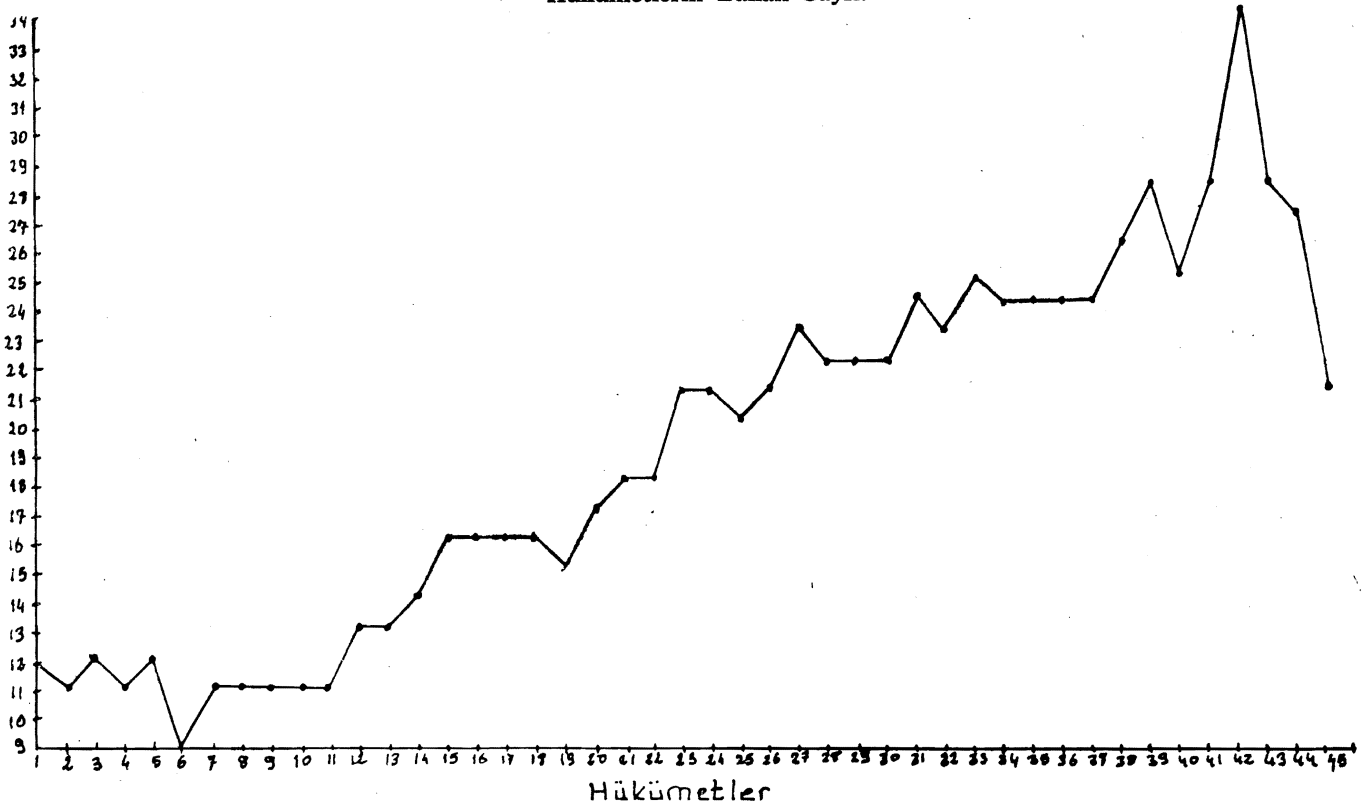
1946'ya kadar tek partiye dayalı olan hükümetler, 1960'a kadar bir parti hükümeti olarak belirmiş, bu tarihten 1980'e değin genelde koalisyon hükümetleri olarak kurulmuştur. Başka bir deyişle, Cumhuriyet tarihimizde oluşan hükümetler gelişme süreci içinde tek partiden bir partili yapıya, bir partiden çok partili yapıya dönüşme eğilimindedir. Gerçi siyasal yaşamın kendiliğinden gidişinin engellendiği koşullarda bu gidişe aykırı hükümet modellerinin belirdiği olmuştur. Ancak bu süreç kendi gidişine bırakıldığında Türkiyenin yeniden koalisyon hükümetlerine sahne olması beklenir.

Ülkemizde hükümetlerin genelde ve özellikle koalisyon koşullarında kısa süreli olduğu gözlenmektedir. Bunda, hızlı toplumsal değişme ve gelişmelerden kaynaklanan siyasal kararsızlığın önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Kurulan hükümetler, çoğunlukla değişen siyasal bağlaşmalar yada Meclisteki çoğunluk desteğini yitirmeleri nedeniyle normal sürelerini tamamlayamadan çekilmekte yada genel seçimler sonunda beliren yeni siyasal tabloya göre yenilenmektedir.

Henüz siyasal seçmelerin ve dolayısıyle siyasal tablonun kararlılık kazanamadığı Türkiye koşullarında siyasal gidişin sık sık müdahaleye uğraması da siyasal kararsızlığı artırıcı bir etmen olmaktadır.

Bu saptamalardan yola çıkarak, ülkemiz toplumsal ve siyasal kararlılık kazandıkça ve bunun sonucu olarak siyasal süreç kendi gidişini izledikçe, giderek oluşacak çoğulcu siyasal tablo içinde Türkiyenin kararlı siyasal bağlaşmalara dayalı hükümetlerce yöneltileceği söylenebilir.

ÇİZİM — 1
Cumhuriyet'ten Günümüze
Hükümetlerin Bakan Sayısı

EK ÇİZELGE — 1

Bugünkü Bakanlıkların Cumhuriyet Dönemindeki İlk Kuruluş Tarihi ve Kuruluş Düzenlemesinin Tarih ve No.su

Bakanlık	Kuruluş Tarihi	Kuruluş		
		Düzenlemesi	Kabul Tarihi	No.su
1. Adalet Bakanlığı	2.5.1920	—	—	—
2. Milli Savunma Bakanlığı	2.5.1920	Yasa	30.5.1949 31.7.1970	5398 1325
3. İçişleri Bakanlığı	2.5.1920	Yasa	19.5.1930	1624
4. Dışişleri Bakanlığı	2.5.1920	Yasa	14.1.1938	3312
5. Maliye Bakanlığı	2.5.1920	Yasa	29.5.1936	2996
5. Gümrük (ve Tekel) Bakanlığı	30.1.1931	Yasa	29.12.1931 9.10.1935	1909 2825
6. Milli Eğitim Bakanlığı	2.5.1920	Yasa	3.5.1926 10.6.1933	789 2287
6. Gençlik ve Spor Bakanlığı	3.11.1969 4/983 sayılı Karar	Kararname	3.11.1969	4/983
7. Bayındırlık Bakanlığı	2.5.1920	Yasa	26.5.1939 13.7.1972	3611 1609
7. (İmar ve) İskan Bakanlığı	14.5.1958	Yasa	9.5.1958	7116
8. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	2.5.1920	Yasa	9.6.1936	3017
9. Ulaştırma Bakanlığı	27.5.1939	Yasa	27.6.1945	4770
10. Tarım Bakanlığı	5.3.1924	Yasa	30.12.1931 4.6.1937	1910 3203
10. Orman Bakanlığı	7.8.1969 4/726 sayılı Karar	Yasa	8.6.1972	1595
10. Köyişleri Bakanlığı	25.12.1963 4/452 sayılı Karar	Kararname	16.7.1964	6/3349
11. Çalışma Bakanlığı	22.6.1945	Yasa	28.1.1946	4841
11. Sosyal Güvenlik Bakanlığı	17.11.1974	Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi	17.11.1974	4/1040
12. Sanayi Bakanlığı	29.6.1957	Yasa	22.5.1957	6973
12. Ticaret Bakanlığı	5.3.1924	Yasa	27.5.1939	3614
13. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	25.12.1963 4/400 sayılı Karar	Kararname	7.2.1964	4/400
14. Kültür Bakanlığı	13.7.1971 17.11.1974	Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi	13.7.1971 17.11.1974	4/554 4/1040
14. Turizm (ve Tanıtma) Bakanlığı	25.11.1957 4/452 sayılı Karar	Yasa	2.7.1963	265

EK ÇİZELGE — 2

1920 - 1923 Dönemi Hükümetleri

Hükümet	I	II	III	IV	V
Kurulma Tarihi	3.5.1920	24.1.1921	19.5.1921	12.7.1922	14.8.1923
Çekilme Tarihi	24.1.1921	16.5.1921	9.7.1922	4.8.1923	27.10.1923
İcra Vekilleri Heyeti Reisi	TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa	Fevzi Paşa (Çakmak)	Fevzi Paşa (Çakmak)	Hüseyin Rauf (Orbay)	Ali Fethi (Okyar)
Umuru Şeriye V.	+	+	+	Şeriye V.	Şeriye V.
Dahiliye Umuru V.	+	Dahiliye	+	+	+
Adliye V.	+	+	+	+	+
Nafia V.	+	+	+	+	+
Hariciye V.	+	+	+	+	+
Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye V.	+	+	+	Sıhhiye V.	Sıhhiye V.
İktisat V.	+	+	+	+	+
Müdafaai Milliye V.	+	+	+	+	+
Erkanı Harbiyei Umumiye V.	+	+	+	+	+
Maliye V.	+	+	+	+	+
Maarif V.	+	+	+	+	+
İmar, İskan ve Mübadele V.		+			+
Toplam	**11**	**11**	**11**	**11**	**12**

EK ÇİZELGE — 3

1923 - 1946 Dönemi Hükümetleri

Hükümet	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Kurulma Tarihi	30.10.1923	6.3.1924	22.11.1924	4.3.1925	2.11.1927	27.9.1930	4.5.1931	1.3.1935	1.11.1937	11.11.1938	25.1.1939	3.4.1939	9.7.1942	15.3.1943
Çekilme Tarihi	6.3.1924	22.11.1924	3.3.1925	1.11.1927	25.9.1930	4.5.1931	1.3.1935	1.11.1937	11.11.1938	25.1.1939	3.4.1939	8.7.1942	8.3.1943	5.8.1946
Başvekil	1. İnönü	2. İnönü	A. Fethi	3. İnönü	4. İnönü	5. İnönü	6. İnönü	7. İnönü	1. Bayar	2. Bayar	1. Saydam	2. Saydam	1. Saracoğlu	2. Saracoğlu
Şeriye V.	+													
Erkanı Harbiyei Umumiye V.	+													
Adliye V.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Müdafaai Milliye V.	+	+	+	+	+	Milli Müdafaa V.	+	+	+	+	+	+	+	+
Bahriye V.			31.12.1924 +	+	+									
Dahiliye V.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Hariciye V.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Maliye V.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Maarif V.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Nafıa V.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
İktisat V.	+				21.3.1928 +	+	+	+	+	+	+	+	+	28.1.1946 Ekonomi
Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye V.	+	+	+	Sıhhiye	Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye	Sıhhat ve İçtimai Muavenet	+	+	+	+	+	+	+	+
Gümrük ve İnhisarlar V.							30.12.1931 +	+	+	+	+	+	+	+
Ziraat V.		5.3.1924 +	+	+	+		30.12.1931 +	+	+	+	+	+	+	+
Münakalat V.												31. 5. 1939 Muhabere ve Münakale V.	Münakalat V.	+
Ticaret V.		5.3.1924 +	+	+	+							3.4.1939 +	+	+
Çalışma V.														7.6.1946 +
Mübadele İmar ve İskan V.	+	+	+											
Toplam	**12**	**11**	**12**	**11**	**12**	**9**	**11**	**11**	**11**	**11**	**11**	**13**	**13**	**14**

EK ÇİZELGE — 4

	1946 - 1950 Dönemi Hükümetleri				1950 - 1960 Dönemi Hükümetleri				
Hükümet	**15.**	**16.**	**17.**	**18.**	**19.**	**20.**	**21.**	**22.**	**23.**
Kurulma Tarihi	7.8.1946	10.9.1947	10.6.1948	16.1.1949	22.5.1950	9.3.1951	17.5.1954	9.12.1954	25.11.1957
Çekilme Tarihi	3.9.1947	8.6.1948	14.1.1949	22.5.1950	8.3.1951	14.5.1954	30.11.1955	1.11.1957	27.5.1960
Başbakan	Peker	1. Saka	2. Saka	Günaltay	1. Menderes	2. Menderes	Başvekil 3. Menderes	4. Menderes	5. Menderes
Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı	+	+	+	+	+	+	Devlet Vekili ve Başvekil Yrd.		D. V. B. vkl. Y. D. V. B. vkl. Y.
Devlet Bakanı	+	+	+	+	+	+	Devlet Vekili	Devlet V. Devlet V.	Devlet V.
Devlet Bakanı						+	Devlet V. Devlet V.	Devlet V. Devlet V.	Devlet V. Devlet V.
Adalet Bakanı	+	+	+	+	+	+	Adliye V.	+	+
Milli Savunma Bakanı	+	+	+	+	+	+	Milli Müdafaa V.	+	+
İçişleri Bakanı	+	+	+	+	+	+	Dahiliye V.	+	+
Dışişleri Bakanı	+	+	+	+	+	+	Hariciye V.	+	+
Maliye Bakanı	+	+	+	+	+	+	Maliye V.	+	+
Milli Eğitim Bakanı	+	+	+	+	+	+	Maarif V.	+	+
Bayındırlık Bakanı	+	+	+	+	+	+	Nafia V.	+	+
Ekonomi Bakanı	+	+	+	16.1.1949 Ekonomi ve Ticaret	+	Ekonomi B.	İktisat ve Ticaret V.	+	
Sağlık ve Sosyal Yardım B.	+	+	+	+	+	+	Sıhhat ve İçtimai Muavenet V.	+	+
Gümrük ve Tekel Bakanı	+	+	+	+	+	+	Gümrük ve İnhisarlar V.	+	+
Tarım Bakanı	+	+	+	+	+	+	Ziraat V.	+	+
Ulaştırma Bakanı	+	+	+	+	+	+	Münakalat V.	+	+
Ticaret Bakanı	+	+	+						Ticaret V.
Çalışma Bakanı	+	+	+	+	+	+	Çalışma V.	+	+
İşletmeler Bakanı				7.6.1949 +	+	+	İşletmeler V.	+	
Sanayi V.									29.6.1957 +
Basın-Yayın ve Turizm V.									25.11.1957 +
İmar ve İskan V.									14.5.1958 +
Koordinasyon V.									10.7.1958 +
Köyişleri Bakanı									
Enerji ve Tabii Kaynaklar B.									
Orman Bakanı									
Gençlik ve Spor Bakanı									
Toplam	**16**	**16**	**16**	**16**	**15**	**17**	**18**	**18**	**21**

EK ÇİZELGE — 5

1960 - 1971 Dönemi Hükümetleri

Hükümet	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.
Kurulma Tarihi	30.5.1960	5.1.1961	20.11.1961	25.6.1962	25.12.1963	20.2.1965	27.10.1965	3.11.1969	6.3.1970
Çekilme Tarihi	4.1.1961	28.10.1961	1.6.1962	2.12.1963	13.2.1965	22.10.1965	22.10.1969	14.2.1970	12.3.1971
Başbakan	1. Gürsel	Başbakan 2. Gürsel	8. İnönü	9. İnönü	10. İnönü	Ürgüplü	1. Demirel	2. Demirel	3. Demirel
Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı	Devlet V. ve Başvekil Yrd.	Devlet B. ve Bşb. Yrd.	Devlet B. ve Bşb. Yrd.	D. B ve B. Y. D. B. ve B. Y. D. B. ve B. Y. D. B. ve B. Y.	Devlet B. ve Bşb. Yrd.	Devlet B. ve Bşb. Yrd.			
Devlet Bakanı	Devlet V.	Devlet B.	Devlet B.	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet B.	Devlet B.	Devlet Bakanı
Devlet Bakanı	Devlet V.	Devlet B.	Devlet B.	Devlet B.	Devlet B.	Devlet B.	Devlet B.	Devlet B.	Devlet B.
Devlet Bakanı	Devlet V.	Devlet B.	Devlet B.	Devlet B.	Devlet B.	Devlet B.	Devlet B.	Devlet B.	Devlet B.
Adalet Bakanı	+	Adalet Bakanı	+	+	+	+	+	+	+
Milli Savunma Bakanı	+	Milli Savunma B.	+	+	+	+	+	+	+
İçişleri Bakanı	+	İçişleri Bakanı	+	+	+	+	+	+	+
Dışişleri Bakanı	+	Dışişleri Bakanı	+	+	+	+	+	+	+
Maliye Bakanı	+	Maliye Bakanı	+	+	+	+	+	+	+
Milli Eğitim Bakanı	+	Milli Eğitim Bakanı	+	+	+	+	+	+	+
Bayındırlık Bakanı	+	Bayındırlık Bakanı	+	+	+	+	+	+	+
Ekonomi Bakanı									
Sağlık ve Sosyal Yardım B.	+	Sağlık ve S. Yardım B.	+	+	+	+	+	+	+
Gümrük ve Tekel Bakanı	+	Gümrük ve Tekel B.	+	+	+	+	+	+	+
Tarım Bakanı	+	Tarım Bakanı	+	+	+	+	+	+	+
Ulaştırma Bakanı	+	Ulaştırma Bakanı	+	+	+	+	+	+	+
Ticaret Bakanı	+	Ticaret Bakanı	+	+	+	+	+	+	+
Çalışma Bakanı	+	Çalışma Bakanı	+	+	+	+	+	+	+
İşletmeler Bakanı									
Sanayi V.	+	Sanayi Bakanı	+	+	+	+	+	+	+
Basın-Yayın ve Turizm V.	+	Basın-Yayın ve Turizm B.	+	+	Turizm ve Tanıtma B.	+	+	+	+
İmar ve İskan V.	+	İmar ve İskan B.	+	+	+	+	+	+	+
Koordinasyon V.									
Köyişleri Bakanı					25.12.1963 +	+	+	+	+
Enerji ve Tabii Kaynaklar B.					25.12.1963 +	+	+	+	+
Orman Bakanı								11.8.1969 +	+
Gençlik ve Spor Bakanı								3.11.1969 +	+
Toplam	**21**	**20**	**21**	**23**	**22**	**22**	**22**	**24**	**23**

EK ÇİZELGE — 6

1971 - 1973 Dönemi Hükümetler | 1973 - 1980 Dönemi Hükümetler | 1980 Sonrası Hükümetler

Hükümet	33.	34.	35.	36.	37.	38.	39.	40.	41.	42.	43.	44.	45.
Kurulma Tarihi	26.3.1971	11.12.1971	22.5.1972	15.4.1973	26.1.1974	16.11.1974	31.3.1975	21.6.1977	21.7.1977	5.1.1978	12.11.1979	21.9.1980	13.12.1983
Çekilme Tarihi	3.12.1971	17.4.1972	10.4.1973	16.12.1973	16.9.1974	31.3.1975	21.6.1977	3.7.1977	31.12.1977	17.10.1979	12.9.1980	24.11.1983	
Başbakan	1. Erim	2. Erim	Melen	Talu	1. Ecevit	Irmak	4. Demirel	2. Ecevit	5. Demirel	3. Ecevit	6. Demirel	Ulusu	Özal
Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı	+			+	+	+	+	+	+	+		+	+
Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı	+			+			+	+	+	Devlet B. ve Bşb. Yrd. Devlet B. ve Bşb. Yrd.		+	
Devlet Bakanı	+	Devlet B. Devlet B.	Devlet B. Devlet B.	+	+	+	Devlet B. Devlet B.	+	Devlet B. Devlet B.	Devlet B. Devlet B. Devlet B.	Devlet B. Devlet B. Devlet B.	Devlet B. Devlet B.	Devlet B. Devlet B. Devlet B.
Devlet Bakanı	+	Devlet B. Devlet B.	Devlet B. Devlet B.	+	Devlet B. Devlet B.	Devlet B. Devlet B.	Devlet B. Devlet B.	+	Devlet B. Devlet B.	Devlet B. Devlet B. Devlet B. Devlet B.	Devlet B. Devlet B. Devlet B.	Devlet B. Devlet B.	Devlet B. Devlet B. Devlet B.
Adalet Bakanı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Milli Savunma Bakanı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
İçişleri Bakanı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Dışişleri Bakanı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Maliye Bakanı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Maliye ve Gümrük B.
Milli Eğitim Bakanı	+	+	+	+	+	+	+	Milli Eğitim ve Kültür B.	Milli Eğitim B.	+	+	+	Milli Eğitim Gençlik ve Spor B.
Bayındırlık Bakanı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Bayındırlık ve İskan B.
Ticaret Bakanı	Dış Ekonomik İlişkiler B.	11.12.1971 +	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Sağlık ve Sosyal Yardım B.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Gümrük ve Tekel Bakanı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Tarım Bakanı	+	+	+	+	Gıda Tarım ve Hayvancılık B.	+	+	+	+	+	+	Tarım ve Orman B.	Tarım Orman ve Köyişleri B.
Ulaştırma Bakanı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Çalışma Bakanı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Ç. ve Sosyal Güvenlik B.
Sanayi ve Teknoloji Bakanı	Sanayi ve Ticaret B.	11.12.1971 Sanayi ve Teknoloji B.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Sanayi ve Ticaret B.
Enerji ve Tabii Kaynaklar B.		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Turizm ve Tanıtma Bakanı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Kültür ve Turizm B.
İmar ve İskan Bakanı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Köyişleri Bakanı	+	+	+	+	Köyişleri ve Kooperatifler B.	+	Köyişleri B.	Köyişleri ve Kooperatifler B.	+	+	+	+	
Orman Bakanı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		
Gençlik ve Spor Bakanı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Kültür Bakanı	13.7.1971 +					17.11.1974 +	+		+	+	+	+	
Sosyal Güvenlik Bakanı						17.11.1974 +	+	+	+	+	+	+	
İşletmeler Bakanı										+			
Yerel Yönetim Bakanı										+			
Toplam	**25**	**24**	**24**	**24**	**24**	**26**	**28**	**25**	**28**	**34**	**28**	**27**	**21**